

Min barndom -

.....

Om eg gret då eg vart fødd, det ~~hugsat~~ ^{hugsat} eg ikkje. Den fødd vart eg - i kårstova på garden Øyra i Høyangsfjorden, der foreldra mine ku òg saman med ho besta, mormor ri som var kirkone på Øyra og nett hadde ~~suxu~~ sett garden omlegga til anleggsplass og fabrikktomt. Storkrigen var nett slutt, sameleis anleggsmåarbeitet på dei to kraftverka og største aluminiumsfabrikken i verda. Fabrikken var so smått kome i gang, rett nok berre med å lage karbid til britisk krigsindustri. Gamle avstengde Høyangsfjorden var omdeypt til Høyanger og heldt på med onstillinga frå anleggsstad til industriby. Framleis song rallaren, ~~xxxixxx~~ busen som me sa, dei glade visene sine frå Ofotbana og Rjukan og Berzensbana. Men etter kvart som anleggsmåarbeitet var ferdig, drog dei fleste sin veg. Nokre vart likevel att - slike som hadde funne seg ei kone der i fjorden eller slike som var frå sognebygdene og etter nokre år som anleggsslusk fann det for godt å slå seg til ro.

Det var slett ikkje so sjølsagt at eit barn fekk kome til verda den vinteren. Spanske sykja herja, og mang ei kvinne døydde før barnet var fullbore - berre i ri slekt og mellom dei heller få unge konene i Høyanger ~~xxx~~ døydde på få månader 8-lo som var ned barn, ofte første barnet. Det var forbod, men til medisin mot den snikande spanska fekk folk ei halv flaske konjakk. Mor var ihuga med i fråhaldslaget, so eg veit ikkje om ho tok denne medisinen. -

Jordmora bud e på Austreim, ei mil utanfor, og laut hentast med båt, men alt gjekk vel, og ~~xxx~~ glade var ^{alle} for uten som kom den fyreste. Året etter kom næstemann, halvtanna år deretter nr. 3, og so gjekk det fire år før einaste jenta kom. Eg hugsar det var noko uro om natta. Mor var visst sjuk, so bestemor tok seg av oss gutane ei stund. Dåpen til Johanna minnест eg og. Der var bygd nytt stort skulehus, og i andre høgda hadde dei slege saman to klasserom til ~~intxxx~~ mellombels kyrkje. Presten var ikkje lite av ein original, og dat regna denne ~~xxx~~ haustkvelden, som det so ofte rjer i Høyanger, ^{per} ~~xxx~~ det våtaste vestlandsbeltet.

Men elles er det solskin over alle dei yrste barneminna mine - sol og glede, over små og store ting. Kring stova vår låg framleis husa frå garden som vart fabrikk. Ein stor anleggstell låg like ved. Der hadde foreldra mine ku eit par år - og sjølvsagt fekk eg vere ned opp i skogen og mjølke. For uten på halvtanna år var turen lang og eventyrleg. Der var fleire som hadde kyr des e åra, og mjølketurten om ettermidagen var sikkert like gild for mødrane som for borna.

Og eg hugsar to andre solskinande stader. Det vart bygd ungdomshus. Foreldra mine var ihuga med i det frilynde ungdomslaget, og sjølv sagt hadde eg vare med os sjå korleis bygje arbeidet skr i fram. Dei nylagde golvbjelkane lyste so fint i solskinet. Saman med ein annan av Perane frå byra hadde far skipt trelastforretning, og det før snaruten på 2-3 år so store lagerhuset låg øgxitte opbjelka ut over sjøen. Ikkje rart at eg i alle gudene var ein flittig gjest der. Vanfor brygga var der fisk, store og små. Ein gong beit ein svar torsk på kroken. Eg greidde so vidt å dra han opp på bryggja, og der låg han og spreila medan eg spreropande inn for å fortelje om fangsten. Da far kom ut, spreidde han so vidt a berge fangsten - torsken hadde spreila seg laus og var kome like ut på bryggjekanten.

Men bryggjekant hadde me nærare enn på trelastlaseret. Ruteskipsbryggja der dampen la til lås berre loo m heimifrå, so det var ikje rart at me ofte rann vegon dit - endå me sikkert ikkje hadde lov. Leiken gjekk ivrig, og ein dag vart eg skuva utfor av ein jamaldring. Der låg femaringen og laut på klæda. Eg naddde i ein tverrliggjar og heldt meg fast. Om eg ropa hjelp eller berre sutra, hugsar eg ikkje. Men sjæen flødde, og stokken eg heldt i kom meir og meir under vatn. Dei andre hadde sprunge sin veg då dei såg meg ramle utfor. Om dei hadde henta hjelp eller det var tilfellet som gjorde at folk kom til og fekk meg opp, det veit eg ikkje, men levande var eg, ikkje heilt lydlaus heller, der eg rusla heim medan vatnet rann av klæda.

Bestemor budde saman med oss, eller me budde i kårstova hennar. Mor var den yngste av dei ti borna - vart farlaus før ho var to år gammal og soleis nær knytt til mor si. Bestemor var fødd 1850, so ho var nest 70 år då eg kom til, hadde alt mange barneborn, somme av dei vaksne. Ho var kristeleg som bygdefolk gjerne var, myndig og kunne verke streng. Hennar store sorg var at ho aldri hadde fått lært å skrive eller rekne - lararen den tid mente jentene trond ikkje lære meir enn lesing og kristendom. At jentene både åra før og åra etter fekk lære like mykjex som gutane, gjorde ikkje harmen mindre mot den trongsynte skulemeisteren.

Men fortelje kunne ho, og song gjorde ho, særleg salmer. Verkleg nok var storparten av borna hennar heilt umusikalske. Yngste sonen gjekk underoffiserskulen, men hadde liten sjanse hjå jentene, for han vira aldri by nokon opp til dans far dei andre var komne på golvet so han kunne sjå på fotlaget kva dei dansa. Når mor song, og det hende nok at ho tralla litt, var det ikkje lett å skilje tonen. Far derimot både song godt og spela munnspel i unge år, til stor glede for oss borna. Helsesterk var han ikkje, men han var med i idrettslaget, ikkje minst på dugnaden som gav Layanger både hoppbakke og idrottsplass. Han spela skodespel i ungdomslaget og revy både i det dramatiske laget, der dei hadde bror til ein kjerd børgersskodespelar som leiar og instruktør - og i idrettslaget, som ~~xxx~~ leia rede og vel-

3 Min barndom

skrivne høyangerrevyar kvar einaste vinter - ei oppgåve som siden det andre idrettslaget tok opp, med like øgande krefter. Far hadde ein fin humoristisk sens som ikkje minst vart dyrka i "Høyangen", det hand-skrivne bladet til ~~Maxximilian~~ ungoonslaget, som lenge var samlingsstaden for dei som frå gammalt høyrde bygda til.

~~XXX~~ Bestemor heldt seg til gamlemisjonen, kvinnelaget som ho hadd fylgt sidan det vart skipa om lag på dei tider ho vart kone på Øyra. Der møtte ho nokre av systrene sine. Eldste broren, gamal preikar, var einaste hanen i korga, og elles var dei der alle dei gamle og ikkje få av dei ung fra gardane i ~~Kjerkdalen~~ Høyanger - dei fleste gardane vart drivne til etterkrigen, og der kom jarvel ein ny gard i mellomkrigstida. No har fluoren gjort meit slutt på jordbruket, og fleire gardar er tekne til byggjegrunn.

Eg heldt meg mykje hjå bestemor, låg der vis t ofte om natta og til eg vart stor nok til å ligje på lemmen, på loftet over stova. Og besta fortalte ~~XX~~ laust og fast om livet på garden og i bygda, ikkje minst om stølslivet. Ho kunne hugse at ho i barndomen hadde sett ulv ein vinterkveld. Bjørnen hadde ho fleire gonger møtt på stålen - det hende han så både kyr og sau. Kom han om natta, skræmde dei han med ~~ha~~ logande faklar. Om dager var siste ut egen å lette på stakken, for då vart bjørnen blyg, sa ho.

~~ENXxeizegxxvarxdixgladexbarneåra~~ Ikkje langt frå oss låg rekkje på rekkje med anleggsbrakker, no ombygde til bustadhús der fabrikkarbeidarane budde til dei fekk betre bustad. Og sidan fabrikken sterdig tok inn nye folk, vart brakene ståande lenge, trass i ei bustadbygging som ruvde godt. Her var det mykje ungar av alle slag. På låven budde der ungkarar, og gamle var meikkje far me tente våre fyrste tiøringar med å gå arend for desse. I høystålet vart det lagsrom for idrettslaget, i stallen ~~XVXX~~ fyllearrest - Krumkakebua var namnet, ^{eine} politimannen heitte Krum. Men det var sjeldan nokon hamna der, trass i at lastebåtane som kom og gjekk frå Amerika og andre land smugla ikkje lite brennevin - noko me ungane sjølvsaet ikkje skulle vite. I det heile var det utruleg lite av lovbro i dette merkelege samfunnet, vokse fram frå ei fredsam avstengd bygd til ein livleg anleggsplass som no var i ferd med å bli industribyen Høyanger.

Fyrste malet ned døden var i fireårsalderen, då eit syskenbarn som eg so vidt kunne hugse døydde av tuberkulose. Likferda gjekk frå brakka der dei budde ned til bryggja - og med motorbåt til Kyrkjebø, over ei mil vekke. Ho døydde frå eit lite barn som fekk vekse opp hjå bestemora, saman med ei jamgamal moster. Fireåringen skjøna ikkje so mykje, men merkte seg at dei vaksne gret og at der var blomar og song. Nokre år etter døydde ein morbror, og saman med bestemor og mor fekk eg sjå eit lik. Onkel Hans låg der so fredeleg og vakker, nett slik eg kjende han. Sidan var eg aldri redd døden.

Lukkelege var desse glade barneåra. Leiken gjekk over mark og haug alle dagar, ~~xx~~ etter kvart om kveldane og. Slekta var stor og he dt saman, me ungane gjekk ut og inn hjå kvarandre, sette oss til borda der det

4 Min barndom

var nat å få. Etter kvart hende det at me tok turen til garden der farfar budde - han var fødd 1840, men var sprekk til langt over dei 90. Stundom overnatta eg nok og nja ber tempo på Håland, endå vegen opp dit var lang og svært bratt før der 1928 kom bilveg. Inst i dalen låg Dale, der Sigrid moster budde og hadde ein gild barneflok. Derfrå fekk me mjølk. Bandene køyrdet mjølka dagleg, mange små spann, heile karmen full. Og sjølvsagt laut me ungane få sitje på, særleg når ein av dei me kjende best køyrdet. På Dale heldt dei husandakt kvar sundag like til radiosudstenesta tok over ein gong i 30-åra. Det var nok stundom vanskeleg for smågutane å sitje ~~xxxxxx~~ i ro den stunda andakten med salmesongen varde. Men so oppråga me at ei av dei gamle på garden nytta eit stort sukeglas for å kunne fylge med i salmeboka. Og sette me oss høvleg til, kunne me gjennom denne linsa sjá vorta på nasa hennar Største-Siri og dei veldige håra som der vokte. Dette var oppleving stor nok til å vege opp heile andakten, tykte me.

Elles dreiv mor og far og litt jordbruk første åra et mindest. Åkrane etter garden låg der, og ~~ikkje~~ ein bra hageflekk høyrde til stova vår. Far hadde nokre år ein stor potetåker, og mor dyrka rabarbra i stort, leverte både til grannar og til forretningar. Eit par gamle apilar hadde me og i hagen, både med søteple og sureple. Ein fin haustdag sat eg i fred dg ro på do - med døra open. Og der såg eg ein heil flokk gutter, dei fleste større enn eg, nærma seg apialen bak huset. Slik eg sat, kunne eg vanskeleg slå alarm, og ropa mine tok dei ikkje omsyn til, so alle dei fine epla vart vekke før eg fekk gjort meg ferdig og sprunge inn til far.

Den store hognestabben tykte eg synd i, og grunda på om det ikkje var råd å verna han mot øksehogga. Ja, eg fann utveg. Ein pakke pappspikar med store hovud kom vel ned, eg spikra tett i tett over heile stabben ~~xxxxxxxx~~ for å styrkje han. Far vart merkeleg nok ikkje så glad som et hadde venta då eg syntet han meisterverket. Han tok berre vedSaga og saga av heile dem stålsette stabbetoppen, men sa ikkje noko særleg - skjøna nok at det var godt meint.

Det vart slutt på dei sorglause dagane. Eg skulle i skulen - endå det var mange månader til eg var sju år gammal. Lese kunne eg so smått, den tid var det skam ^{om} ~~xxxxxxxx~~ ungar ~~xxx~~ ikke kunne lese ~~xxxxxx~~ når dei tok til i skulen. Fyrste ABC-boka mi hadde eg slite ut og gøynt restane under huset. Litt skriving pusla eg og med. Men otten for det nye sat i, so eg gret heile fyrete skuledagen, endå me fekk ei eineståande gild lærarinne, so minna fra fyrste skuleåra er berre gode.

Hayanger hadde eit vanleg lite skulehus då anlegget kom. Barnetalet sprengde skulen, og stort skulehus vart bygt. Nokre av innflyttarane ynskte bokstalsopplaring for borna sine, og sidan det fyrste tida ~~var~~ heist var funksjonærane og ingeniørane som hadde skuleborn, gjekk dette greitt, med parallelklassar - eit par år var det berre ein klasse der det vart lese på begge riksmla. Men barnetalet voks, og ~~skule~~ det rye skulehuset var ~~atikk~~ sprengt. Difor vart vår klasse flytt fram til gamleskulen på Hjetland, der me var for oss sjølve og hadde det retteleg fint, med eigen skuleplass og gardsdrifta kring oss. Men herlegdomen varde berre eit halvår, so laut me attende til den store skulen. Der gjekk me tre smt tinar dagleg, berre avbrote av ein tur til skuletannlukjaren når det trøngst. Og han sparde ikkje på medisinen, me vart gjerne liggjande eit par dagar før verknaden etter spraytene gjekk over når vondne tanner skulle ut. Men mykje lærde me, ting som framleis sit. Nokon songar var eg ikkje, men med i barnekor var eg nokre veker. So lenge varde ikkje speiartida mi. Eg fekk eit papir med feittate lover, og fann ut at var det ikkje ~~mer~~ meir skikk på det, kunne eg vere meg utan den moroa.

Og der var mykje å ta seg til. Om vinteren låg fjellet der, med trapper opp - og trallebane for den som hadde tolmod til å vente i kø. Om sommaren hadde me fjorden og elva. Vatnet kunne nok vere kaldt før snøen gjekk or fjellia, men der var då dammar med so pass badevathn at det laut prøvast. Fisk var der i sjø og elv, bør i alle lier. Mor ville at me skulle plukke for henne, men det meste gjekk nok i magen - og det var dit dei skulle i alle høve.

Xxxix Ny anleggstid kom 1928. Resten av øyra vart fabrikktuft. Da hadde me yutungane rive det me kunne av dei gamle husa. No kom fabrikken like inn på stoveveggen vår, og far bygde nytt hus lenger oppe i byen. Me hadde hatt eit hardt år. Far fekk vondt i eine øyra og laut på sjukehus for å få meisla opp øyrebeinet. Og heime sat mor med fire små. Trygdekassa betalte sjukehusophaldet for far, i alle høve det meste. Me laut greie oss sjølve. Den vinteren kjøpte mor 3-4 kassar storsild, det v-nlege var ein kasse. Og sild levde me på heile vinteren, salta, rakk, ~~kokt~~, kokt, steikt og til slutt speken. Det gjekk det og - alle sa me såg godt ut. Og sjølvsagt hjelpte slekta til, ik je minst dei som dreiv handel eller gard.

Fra tiårsalderen hadde eg nokre gilde sommarar på garden til morbroi Hans far i Vadheim. Her fekks eg vere med på alt arbeidet som høyrd til på den gamle garden, slått og hesjing, luking og lauvning. Dei tok bork av bjørkene dei lauva, og borken gjekk til fiskarane som barka nøter og garn. Never tok dei. Og sanneleg fekk eg vere med på å legge torvtak og - i dugnad. Me vaska fjøs og hogde talle - tallen var det tjukke laget snue- eller geitemøk blande med høyrestar som låg att i

6 Min barndom

sau- og reitefjosane etter ein vinter. Og eg fekk vere med til støls, der dei både kinna og ysta reitost, der det vokste blåbær og molte og alle var glade endå om dei laut opp i fire-femtida for å mijolke 8 kyr og 20-30 geiter, handmjølke sjølvsgatt. Og etter ystinga skulle den store koparkjelen ~~ikkjukk~~ sandskurast - her laut ~~ikkjukk~~ føtene til om det skulle gå. Ei mil var det til støls, meste vegen over myr og berg. Men mera visste vegen like godt som budeia. Og på stølane låg der store lad med gamle vekeblad og venta på ein lesehuga krabat.

Ja, for las gjorde eg, las alt eg kom over. Snorre greidde eg på eit par veker 9 år gammal, men Bibelen kom ei aldri gjennom, eg gav meg etter å ha lese det neste av nytestamentet.

Og dagane og vekene og åra gjekk snøgt. Sola skein for det neste, men det hende då at det regna og, noko som ikkje hefte oss so lenge regnklada var tette.

Ein dag var det slutt på skulen, med høstidsam eksamen som sikkert var viktigare for lærarane enn for oss. Og eg fekk vallet mellom sykkel og båt, valde sjølvsgatt båt - og vart innmeld på mellomskulen. Eg arbeidde på lageret hjå far den sommaren, til det brått ein augustdag var slutt. Det sette seg verk inni beina. Vondt var det, og feber hadde eg. Men dokteren var reist til Flora på idrottsstemne, og kom i kje att før sjukdomen hadde fått tak i heile meg. Det bar med motorbåt til nærmeste sjukehus, beint på operasjonsbordet. Men etter 6-7 år var eg etter på føtene etter at eg på ny hadde lart å gå. Då nærma eg meg dei 20, so barndomen var et ikkje meir att av.